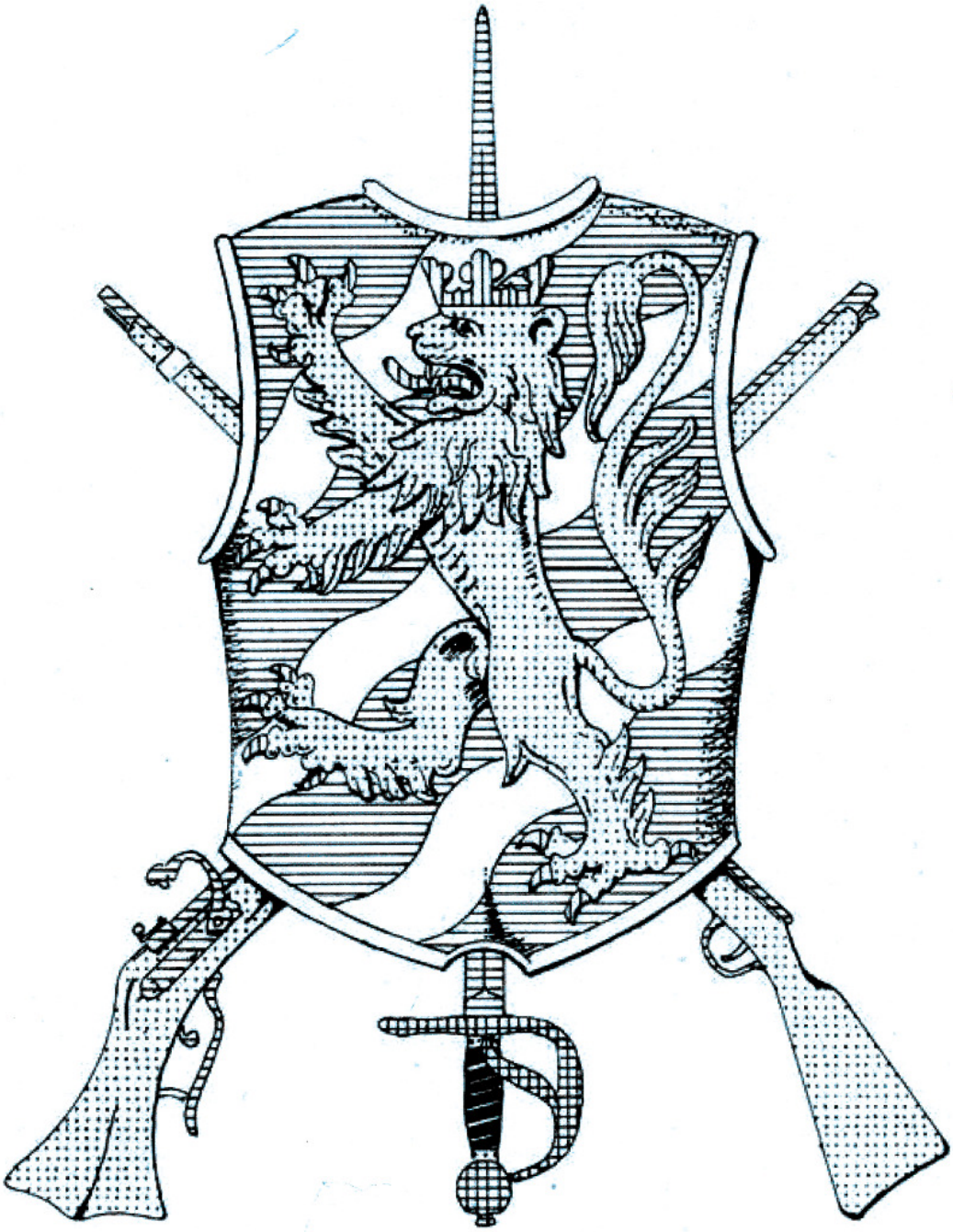

GÖTA VAPENHISTORISKA SÄLLSKAP

Storbritanniens armégevär Lee Enfield under 1900-talet

Olof Janson

Förord

Denna småskrift om Lee Enfield-gevären har tillkommit i ett försök att berätta lite om deras bakgrund och historia. Medlemmarna i Göta Vapenhistoriska Sällskap har bett mig att skriva lite om dem. De tyska Mauser-gevären är mer kända i Sverige men efter några träffar i Sällskapet med brittiska vapen som tema har frågan väckts.

Det var med största tvekan jag antog denna uppgift eftersom jag inte är någon expert på dessa gevär men jag har sedan 1970-talet varit intresserad av dem. Allt sedan jag hade äran att bo hemma hos Överstelöjtnant William R. Reeves, DSO (f. 1906, d. 2003), som tjänstgjort vid Royal Tank Regiment, har jag varit intresserad av brittiska vapen, utmärkelser, märken, ja kort sagt all brittisk militaria.

Om jag har skrivit något felaktigt är felet mitt.

Jag tackar alla medlemmar inom Sällskapet som har bidragit med sitt kunnande och sina vapen som jag har kunnat fotografera.

Göteborg i september 2018

Olof Janson

THE F-S FIGHTING KNIFE.

Storbritanniens armégevär Lee Enfield under 1900-talet

Redan när britterna gick in i 1:a Världskriget var de utrustade med ett av de bäst designade armégevären. Ett vapen som användes ända fram till 1945. De brittiska armégevärens väg fram till deras perfektion mot slutet av 2:a Världskriget var emellertid lång och krokig.

Bild 1 Utrustning för britter under 1:a Världskriget

Bild 2 Brittisk utrustning från 2:a Världskriget, runt 1943

Bild 3 Utrustning för britter i Middle East Commando No 50 & 51, stationerade på Kreta, i maj 1941

Bakgrundshistoria

Det var en lång rad duktiga män som låg bakom Enfield-gevärens utveckling.
Lite kort om historien och männen bakom Enfield-gevären.

Enfield RSAF var det officiella namnet som står för Royal Small Arms Factory Enfield (RSAF). Enfield är en liten stad utanför London. Fabriken började under slutet av 1700-talet att tillverka ”Brown Bess”-gevären, mer kända i Sverige som ”Subsidiegevär”.

Bild 4 Brown Bess

Bild 5 Brown Bess med Tower mekanism

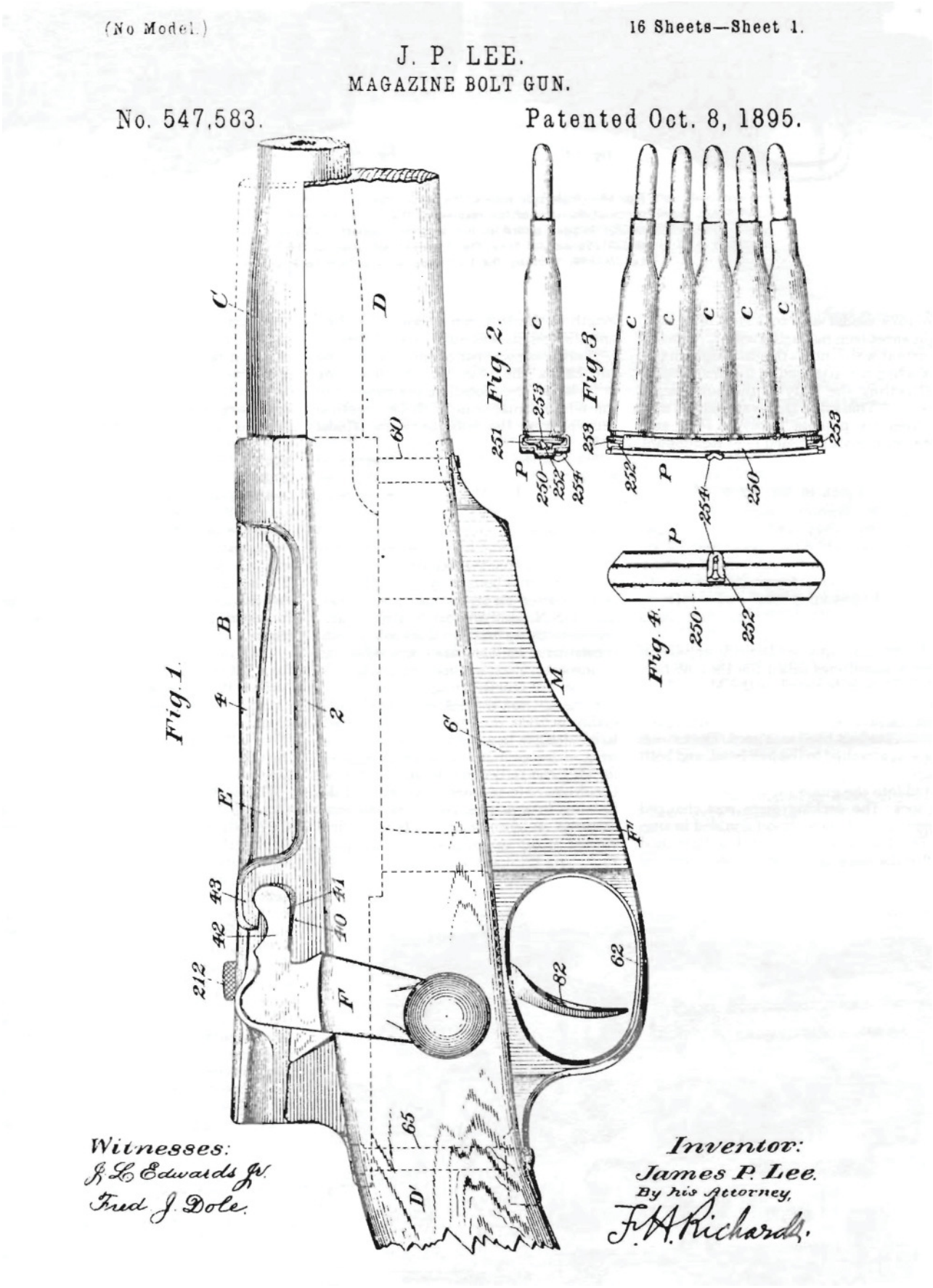

Bild 6 Patentritning på James P Lees system

William Ellis METFORD (1824-1899) var en ingenjör med stort intresse för skjutvapen. Han är känd för sin typ av polygonräffling som var anpassad till svartkrut, vilket var det enda som användes då. Gevär med hans namn är försedda med denna typ av räffling i piporna. Detta återspeglas i modellbeteckningen för gevären, t.ex. **MLM**, där den sista bokstaven **M** står för Metford.

Trots att hans namn är berömt för räfflingen som var avsedd för svartkrut bidrog han mycket till den nya typen av räffling för det rökfria krutet kordit som fick namnet Enfield-räffling.

James Paris LEE (1831-1904) låg bakom olika magasinskonstruktioner. Han var amerikan av skotsk börd. Han förbättrade slutstycket som gjorde att vapnet i kombination med hans magasin (**M**) på ett smidigt sätt kunde skjuta fortare.

Om vi återvänder till bokstavskombinationen **MLM** så står bokstaven **L** för Lee.

Storbritannien antog Lee-**M**etford 1888 med sin typiska **M**etford-räffla för svartkrut. Dessa tidiga Lee-gevär fångade uppmärksamheten hos fabriken Enfield Arsenal.

Joseph Speed. Han var direktör för fabriken Enfield Arsenal och utvecklade en magasinsspärr och ett dammskydd mot smuts och lera.

Joseph Speed blev den drivande kraften bakom de flesta förbättringarna och förfiningarna vilka slutligen ledde till att Lee Enfield-geväret accepterades av britterna den 11 december 1895 som Rifle, Magazine, Lee-Enfield Mark I eller Rifle MLE Mk I.

Brittiska modellbeteckningar

Rifle No.1 - No.2 - No.3 - No.4 - No.5 o.s.v.

Modellbeteckningarna på de brittiska gevären kan vara förvirrande. I slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet användes bokstäver för att sedan avlösas av en kombination av bokstäver och romerska siffror för att slutligen helt låta ersätta de romerska siffrorna med arabiska siffror.

Låt oss börja med att förklara något om de brittiska modellbeteckningarna för deras armégevär. Vi har redan snuddat vid beteckningen **MLM** ovan. Mot slutet av 1800-talet hade brittiska gevär ofta dessa tillägg som **MLM**, **MLE** och **SMLE**.

MLM betyder i tur och ordning: **M** för Magasin, **L** för Lee system och **M** för Metfords pipräffling, dvs geväret beskrevs som **M**agasin **L**ee **M**etford.

MLE innebär **M** för Magasin, **L** för Lee och **E** för Enfield.

SMLE innebär **S** för Short, **M** för Magasin, **L** för Lee och **E** för Enfield. Observera att ”Short” står för kort gevär till skillnad från den äldre modellens vanliga långa gevärslängd som kallades enbart MLE. Britterna insåg redan innan 1:a Världskriget behovet av ett kortare gevär, till skillnad från de flesta andra länder i Europa.

Bild 7 P1888 Lee-Metford Mk 1 sedd från höger
(Foto: International Military Antiques)

Bild 8 P1888 Lee-Metford Mk 1 sedd från vänster
(Foto: International Military Antiques)

Bild 9 P1888 Lee-Metford Mk 1 sedd från ovan
(Foto: International Military Antiques)

Bild 10 P1888 Lee-Metford Mk 1 mekanism sedd från ovan
(Foto: International Military Antiques)

Bild 11
P1888 Lee Metford Mk 1 mekanism sedd från sidan
(Foto: International Military Antiques)

Bild 13 Volleysikte för P1888 Lee-Metford Mk 1 från höger
(Foto: International Military Antiques)

Bild 12 Volleysikte för P1888 Lee-Metford Mk 1
(Foto: International Military Antiques)

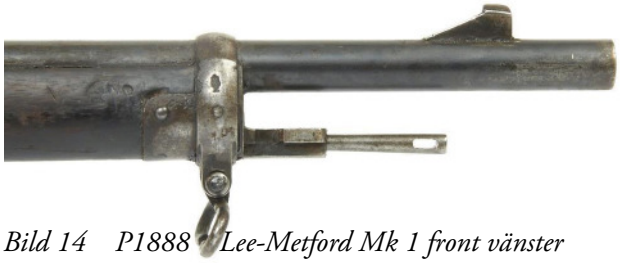

Bild 14 P1888 Lee-Metford Mk 1 front vänster
(Foto: International Military Antiques)

Bild 15 P1888 Lee-Metford Mk 1 front höger
(Foto: International Military Antiques)

Bild 16 P1888 Lee-Metford Mk I med monterad bajonett, i detta fall Bajonett M1888 Mk II
(Foto: International Military Antiques)

Boerkriget 1899-1902

Boerkriget hade ett avgörande och betydelsefullt inflytande på den brittiska utvecklingen av gevär. Sekelskiftet kom att bli brytpunkten för taktik, kruttyper och ny teknik. Britterna gick in i boerkriget med gammal beprövad taktik, svartkrut och gevär av typen Lee-Metford och enskottsvapen som Martini-gevär och karbiner. Boerna hade varit mer förutseende och skaffat sig modern utrustning som Mauser-gevär och kulsprutor för röksvagt krut. Början på boerkriget var rena katastrofen för britterna.

Kriget ledde till det viktiga tillägget på geväret MLE genom att man utrustade det med anordning på slutstycket för laddramsladdning kallad CLLE = Charger Loading Lee Enfieldoch antog en 25 tums pipa (0,635 m) som en kompromiss för såväl kavalleri som infanteri. Det nya geväret ersatte både infanterigeväret och kavallerikarbinen med ett lite kortare gevär. Detta kortpipiga gevär blev känt som Short, Magazine, Lee, Enfield (SMLE).

Brittiskt armégevär MLE Mk I och Mk II

Rifle Mk I godkändes den 1 december 1988 och hade ett 8-patroners magasin. Mk II kom 3 år senare, 1892, och hade då ett antal ändringar som ett dubbelradigt 10-patroners löstagbart magasin, ett dammskydd och ett extra band mitt på framstocken.

MLE-geväret fick smeknamnet ”Emily”. Den största orsaken till den nya typen av gevär var det röksvaga krutet. Britterna använde kordit som inte lämnade så mycket slaggrester som svartkrutet. Finessen med Metford-räfflan försvann och man tog fram en ny typ av räfflor med skarpa kanter som var anpassade till kulor med högre hastighet. Denna typ av räffling kallas Enfield. Den hade fem räfflor som roterar åt vänster med ett djup av 0,13 mm och en stigning på 1 varv på 10 tum.

Bild 17 MLE Mk I med tillverkningsnummer 1 (Bild: Royal Armouries)

Bild 18 MLE 1895 Mk II (Bild från Armémuseum)

Bild 19 Skillnad i längd mellan tyska G98 och SMLE No 1 Mk III med påsatta bajonetter i början av 1:a Världskriget*

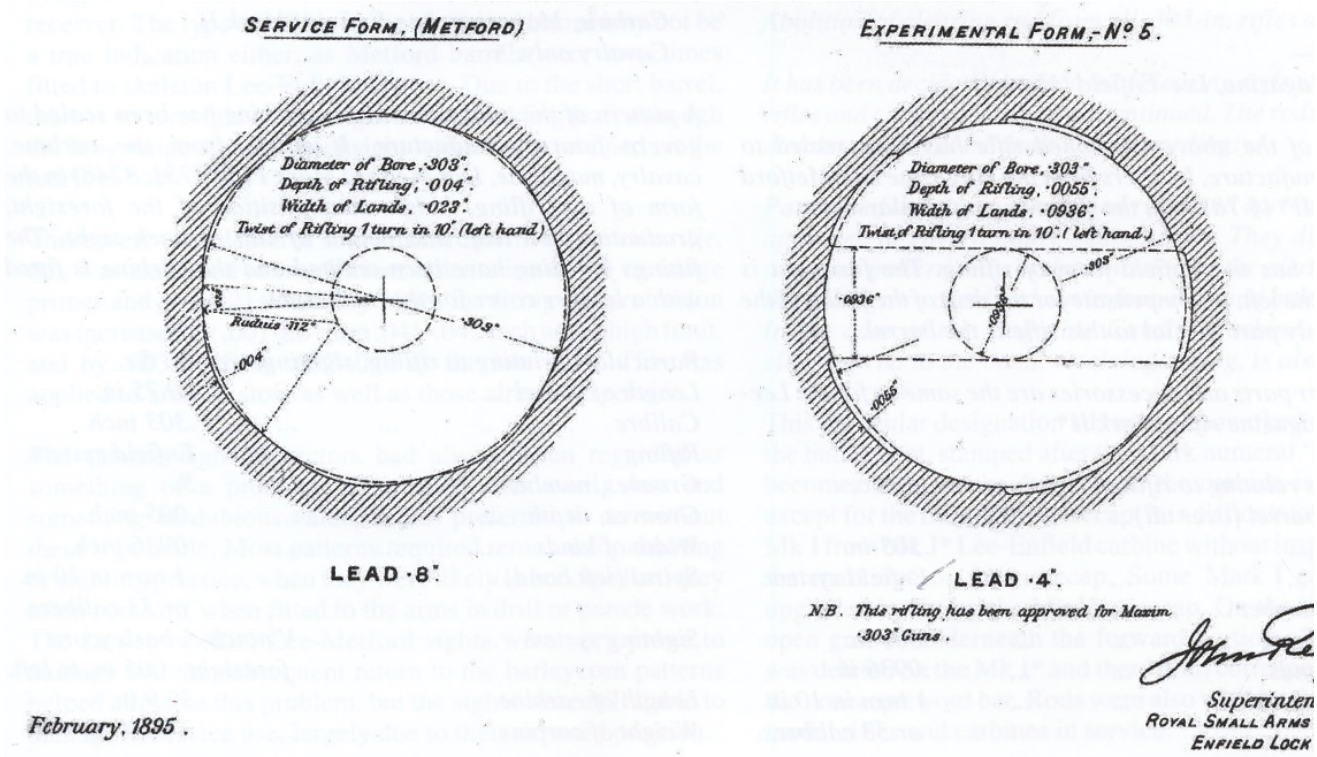

Bild 20 Till vänster Metford-räfflan och till höger .303 brittiska patronen som först användes till deras kulsprutor av Maxims konstruktion (som allmänt kallas Vickers kulspruta).

Det finns följande ”303 Magazine Lee-Metford & Lee Enfield” gevär:
MLM Mk I* med Metford-räfflor
MLM Mk II med Metford-räfflor
MLE Mk I* med Enfield-pipor
CLLE Mk I* med Enfield-pipor CLLE = Charger Loading Lee Enfield
Dessa 4 varianter är alla Pattern 1888 Mk I.

MLE Mk I kallades CLLE Mk I
MLE Mk I* kallades CLLE Mk I*
MLE Mk I* IP kallades CLLE Mk I* IP där IP står för Indian Ishapore

MLE-gevären utvecklades varje år:

1889-1890		35.633 st tillverkade	
1890-1891	M I DP och Mk II försök	122.023 st tillverkade	DP = Drill Purpose
1891-1892	Mk I, Mk I DP	71.554 st tillverkade	
1892-1893	Mk I, Mk I DP, Mk II och CC	51.560 st tillverkade	CC = Cavalry Carbine

MLE-geväret användes 1895-1926. Geväret hade fortfarande samma längd som de tidigare långa svartkrutsgevären.

Bild 21 MLE 1895 Mk II

Lägg märke till det s.k. volleysiktet (Long Range Dial Sight) som sitter på gevärets vänstra sida. Geväret togs fram före kulsprutornas tid. En pluton kunde då ställa upp sina volleysikten på uppskattat avstånd, mellan 1500 och 2600 yards, och avlossa ett 30-tal gevär samtidigt mot fienden.

Geväret var försett med en lång bajonett, i allmänhet M1888 Mk II, som är 42 cm lång beroende på att geväret är så pass långt.

Bild 22 Volleysikte för MLE. Det främre med graderingen tippas framåt för elevation på långa håll och det bakre hålsiktet passar till det främre

Under andra hälften av 1800-talet hade britterna haft problem med kvaliteten på sina militära bajonetter. De hade blivit tillverkade av undermåligt stål. Detta medförde att bajonetterna kröktes ! Från och med M1888 hade de börjat med noggrann kontroll av bajonetterna och stålet var från denna tid mycket hårt och av toppkvalitet.

Se mera om bajonetter på särskida sidor, 39-52, 72-73 och 91.

Bild 23

Soldaten på bilden heter James Wilkinson, ifrån Northumberland Fusiliers, vilket kan ses på mössmärket. Fotot är från 1907.

Han är utrustad med geväret MLE Mark I med påsatt bajonett M1888 Mk II

Bild 24 En översiktsbild över de brittiska gevären.

De tre översta gevären No 1 Mk 3 är i tre olika varianter, d.v.s.

1 Vanligt armégevär

2 Handgranatskastande gevär

3 Prickskyttegevär

Gevär nr 2 uppifrån är ett No 1 Mk 3 förstärkt med ståltråd för att kunna skjuta iväg handgranater (Mills bomb) mellan 50 - 200 m.

Sedan i turordning: No 3, No 4, No 4 (T) och No 5

SMLE, dvs Short Magazine Lee Enfield

Rifle No. 1 eller SMLE Mk I i kaliber .303 British
SMLE togs ursprungligen fram 1902 och antogs den 1 januari 1904. En del äldre Lee-Metford och Lee-Enfield-gevär omändrades till den nya modellen.

Denna modell kallades SMLE Mk I och geväret användes 1904-1926.

Bild 25 En tidig SMLE tillverkad 1903, dvs SMLE Mk I. Notera långhållssiktet (Long Range Dial Sight) som är nerfällt på vänster sida av kolven. (Foto: Armémuseum)

No. 1 Mk III i kaliber .303 British

1907 gjorde man en del väsentliga förändringar på SMLE Mk I. Detta skedde under ledning av Colonel W.B. Wallace som var chefsinspektör på Enfield-fabriken. Dessa ändringar ledde fram till att SMLE Mk III kom till.

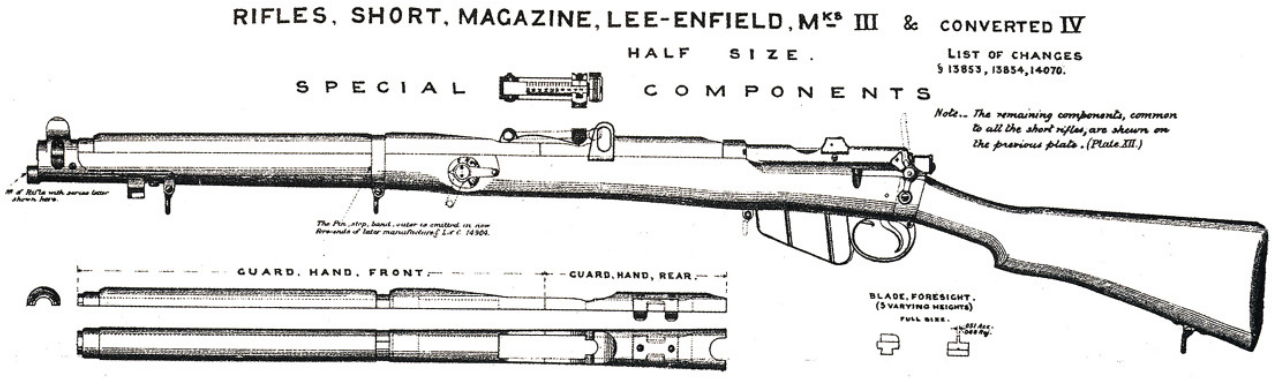

Bild 26 SMLE Mk III

Britterna har inte alltid varit helt logiska i sitt sätt att benämna sina vapen. Här talar man om SMLE Mk I och nu plötsligt om SMLE Mk III. Låt oss se vilket gevär som kallades för SMLE Mk II.

SMLE Mk II - Skolskjutningsgevär i kaliber .22LR

Britterna hade sedan slutet av 1800-talet försökt komma fram till ett bra gevär för utbildning. Man hade försökt med att använda mindre pipor inne i gamla gevär. 1904 tog man fram ett första träningsgevär i kaliber .22. Man gjorde flera försök med olika kalibrar för att till sist bestämma sig för .22LR. Senare när nomenklaturen ändrades kallades de för Mk II. Flera olika försök gjordes med flera olika typer.

Bild 27 No. 2 Mk IV i kaliber .22LR, samma gevär som på bilden nedan*

Bild 28 Skolskjutningsgevär No. 2 Mk IV i kaliber .22LR*

1921 konverterade man SMLE Mk III-gevär genom ompipning till kaliber .22LR. Detta var ett enkelskottsgevär utan patronutdragare. Slutstycket är anpassat till kantantändning. Magasinet saknar patronförare och fjäder och fungerar endast som uppsamlare för tomhylsorna eller så lät man tomhylsorna falla rakt ner. Andra magasin blockerades med en bit trä.

Dessa gevär har modellbeteckningen Rifle No. 2 Mk I till Mk IV*.

Varianten Mk IV blev den mest vedertagna inom brittiska och australiensiska arméerna.

Bild 29 Mekanism på No. 2 Mk IV på ett annat omändrat SMLE-gevär utan laddramsbrygga*

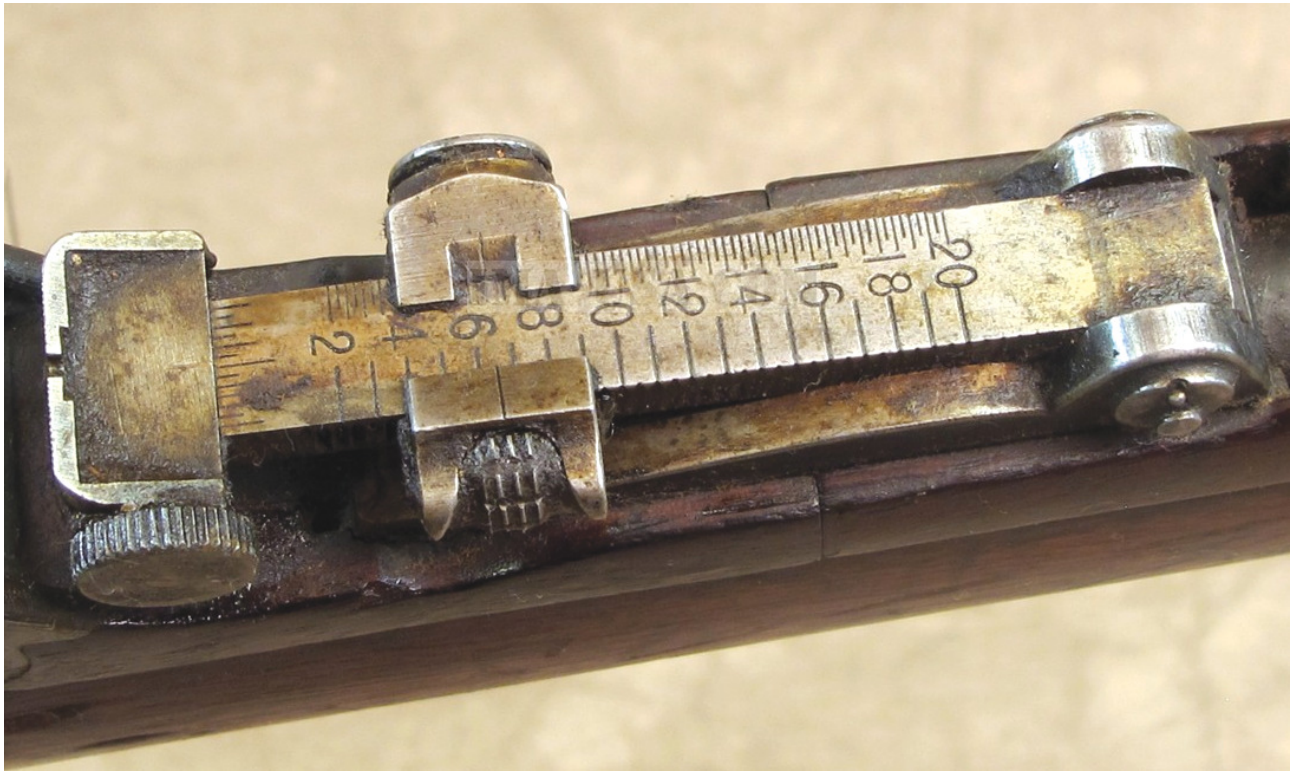

Bild 30 Sikte för skolskjutningsgevär No. 2 Mk IV anpassat för .22LR-patronen.*

*Bild 31 No. 2 Mk IV**
Magasinet är öppet nedtill för att tomhylsorna ska falla rakt ner genom magasinet.

Bild 32 Både hästar och soldater blev tvingade att använda gasmask. Bilden är från 1916.

Antal SMLE gevär tillverkade under 1:a Världskriget

Tillv.År	Enfield	B.S.A.	L.S.A. Australien	**SMLE Totalt**	Kanada Ross	USA P14
1914	51 576	56 416	12 101	**120 093**	0	0
1915	271 856	275 927	65 678	**613 461**	2 650	0
1916	418 283	435 212	99 433	**952 928**	33 476	**282 495**
1917	640 113	468 447	97 012	**1 205 572**	88 360	**835 355**
1918	626 330	345 732	89 990	**1 062 052**	0	0
Totalt:	2 008 158	1 581 734	364 214	**3 954 106**	124 486	1 117 850

Bild 33 De officiella siffrorna för tillverkade SMLE-gevär

Bild 33a
Oljedosa som förvaras i en lucka i gevärskolvens bakkappa.

Rifle No III Mk I eller Pattern 14

(Pattern 14 = Modell 1914)

Detta gevär kallas Rifle No III, P14 och Pattern 14

Bild 34 Rifle No 3 eller Pattern 14 (Bild: Armémuseum)

Pattern 13/14/17 - samma gevär i olika kalibrar

Som en följd av motgångarna i Boerkriget hade britterna gjort försök med en Mauser-konstruktion i kaliber .276 som kallades Pattern 13.

1903 skaffades 1.000 gevär för försök i denna kaliber.

Om första världskriget inte hade kommit skulle förmodligen Lee-Enfield-geväret ha avskaffats till fördel för detta gevär med en kraftig 7 mm patron.

När kriget kom blev det föreslagna geväret i stället gjort i kaliber .303 och kallades då Pattern 14 eller bara P14 efter årtalet 1914. Geväret antogs av War Office i oktober 1914. BSA erbjöds att tillverka dessa gevär men avböjde eftersom de var fullt upptagna med SMLE-geväret.

I juni 1915 fick Vickers Ltd ett kontrakt på 100.000 P14-gevär. De hade problem att få igång tillverkningen eftersom de var i full gång med att tillverka Vickers kulsprutor och förlorade då ordern på detta gevär. I september 1914 hade den brittiska armén hyrt J.P. Morgan Company i New York, USA, för att ta kontakt med amerikanska vapenfirmor. Winchester Repeating Arms Co. fick kontrakt på 400.000 gevär och Remington Arms/Union Metallic Cartridge Co. fick då order att tillverka 1.000.000 P14-gevär samt Eddystone fick 2.000.000 gevär. Gevären accepterades officiellt av britterna 21 juni 1916. Skillnaden från P13:s ursprungliga .276-patron till den brittiska .303-patronen medförde stora förseningar av leveranserna.

Antal tillverkade (enligt Skennerton) 1.235.293 P14-gevär.

Winchester	235.293 P14-gevär med bajonetter. Pris USD 36,82/st
Remington	400.000 P14-gevär (okänt antal bajonetter). Pris USD 28,38/st
Eddystone	600.000 P14-gevär och de befriades från bajonettillverkningen. Pris USD 37,46/st

Bild 35 ovan Sikte för P14 sett ovanifrån, 1600 yards *Bild 36 nedan Sikte för P14 sett från sidan*

No 3 Mk I eller Pattern 14-mekanismen är en Mauser-mekanism och med en typ av sikte som är liknande det på BAR 1918 och det svenska Kg m/1921 och 1937.

Tyskarna hade redan infört enhetliga mått för sin vapentillverkning men detta hade inte britterna eller amerikanarna gjort. Därför fick varje gevär märkas med tillverkarens begynnelsebokstav:

.303 Pattern 1914 Mk I W för Winchester
.303 Pattern 1914 Mk I R för Remington
.303 Pattern 1914 Mk I E för Eddystone

Enligt Winchester skeppades 1916 i december 17.500 gevär P14 till Rumänien på order av britterna. De satte själva dit olika traditionella acceptanskoder:

W eller IW för Winchester
RE i en oval eller IR för Remington
ERA eller IE för Eddystone

1917 upphörde all produktion av P14-gevären i USA.

1917 insåg USA:s regering att de snart skulle dras in i 1:a Världskriget och att deras militär hade ett skriande behov av vapen. Trots att M1903 Springfield var det standardiserade vapnet i USA hade de bara 600.000 sådana gevär. Detta medförde att USA 1917 antog geväret P14 i kaliber .30-06 som M1917.

P14 hade ett s.k. volleysikte på sidan som kunde fällas upp. Det var graderat till 1600 yards.

Ett problem med de olika tillverkarna var att de hade små variationer på sina mått vilket gjorde att delarna inte var utbytbara med varandra utan inpassning av vapensmed !

1926 fick P14 den nya beteckningen No. 3 Mk I

Under mellankrigstiden hade britterna, liksom svenskarna, uppfattningen att det aldrig mer skulle bli krig. Storbritannien sålde då merparten av dessa No 3 Mk I till litauiska armén och bara ca 600.000 behölls i förråd i Storbritannien. Dessa gevär gicks igenom strax före 2:a Världskriget och anpassades till den tidens standard. Man tog bl.a. bort volleysiktena och de tunga gevärskolvarna gjordes lättare.

Efter förlusten vid Dunkirk blev man tvungen att plocka fram dessa gevär igen tills man kunnat bygga nya gevär och ersätta de förlorade. Vissa problem uppstod eftersom gevärsdelarna sinsemellan ej var utbytbara. När det målet var nått överläts No 3 Mk I till hemvärnet och en del som ansågs vara mycket bra gjordes om till prickskyttegevär.

Specifikationer No 3 Mk I (P14)	total längd	118 cm
	piplängd	66 cm
	vikt	4,7 kg
	kaliber	.303 British eller i mm: 7.7 x 56 R